

Małgorzata Szejnert

Ostrov klůč

absynt

#usa #americysen #liberty #ellisland #emigracia #tuzbyasny #dejiny

absynt

Małgorzata Szejnert:
Ostrov klíč

Małgorzata Szejnert

Ostrov klíč

Preložil Karol Chmel

Venujem Maryse Drzewieckej
a domu na Jamaica Hill

Copyright © by Małgorzata Szejnert

All rights reserved

Translation © Karol Chmel

Design & Layout © Pavlína S. Morháčová

ISBN 978-80-8203-322-2

Publikáciu z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia

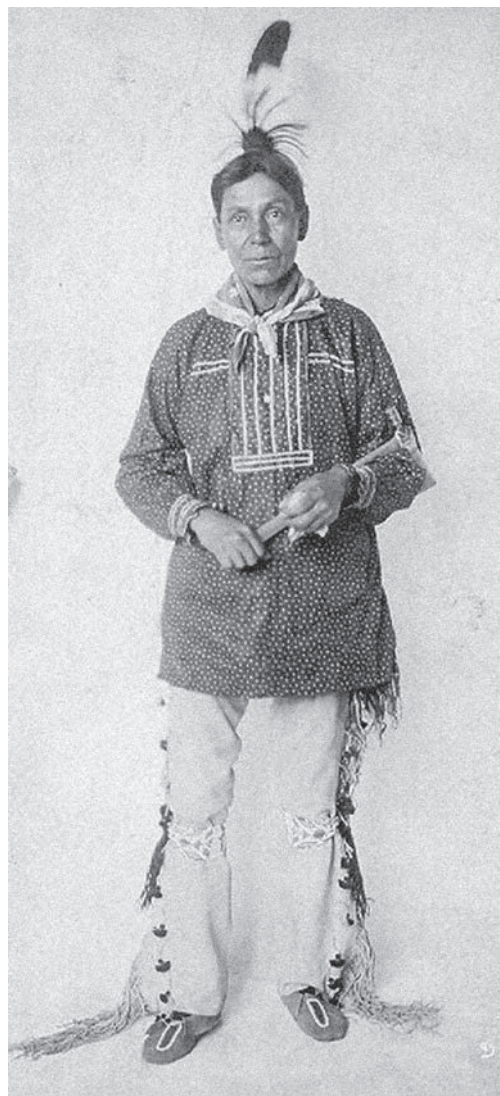
u. fond
na podporu
umenia

Obsah

Časť I. Príliv	11
Časť II. Povodeň	89
Časť III. Odklad	141
Časť IV. Kolísanie	173
Časť V. Odliv	213
Časť VI. Mŕtva vlna	257
Časť VII. Lovci	285
Od autorky	323
Poznámky	325
Index osôb	347
Zoznam a pramene ilustrácií umiestnených v knihe	355

Časť I. Príliv

Lenni Lenape

Ostrovček Indiánov Lenni Lenape sa volá Kioshk. Leží naplocho na vode zátoky, je malý ako list. Je porastený slanou bahennou trstinou, sivým brečtanom, tvrdým plazivým rastlinstvom. Amerika je už objavená, ale navôkol panuje ticho a prázdnota, počuť len vodu, vietor a krik vtákov.

V jazyku Lenni Lenape je Kioshk Ostrov čajok, žena je *xkwe*, had *xkuk*, kôň *nehënaonks*, kačka *kakw*, slnko a mesiac *kišux* (akoby deň a noc bolo jedno a to isté) a Lenni Lenape sú Praví ľudia. Postupom času sa však o nich čoraz častejšie hovorí ako o Delawaroch. Nové pomenovanie je odvodené od rieky, no fakticky vzniklo podľa Thomasa lorda Delawara, potomka starej anglickej rodiny, guvernéra Virgínie. Praví ľudia teda strácajú nielen odveké loviská, ale aj svoje prastaré pomenovanie. Prijímajú priezvisko cudzieho človeka, ale ešte stále si na hlave zopnú vlasy do pevného uzla a zapichujú doň ostré dlhé pero.

Lenape vedú na Ostrove čajok skromné hospodárstvo – zopár člnov, chatrčí a ohnísk. Lovia ryby a zbierajú mäkkýše, ktorých je tak veľa, že postupom času Ostrov čajok mení názov na Ostrov ustríc. Ustrice sú tu veľké a tučné, až sa dá nimi zadusiť. Indiáni štvrtia ustricu jej vlastnou mušľou; je ostrá ako nôž. Keď Lenape pochovávajú mŕtvych – ľudí aj psy –, prikrývajú ich dôsledne týmito mušľami; sú nezničiteľné.

Praví ľudia sa tu však už necítia bezpečne a v roku 1630 predávajú ostrovček Holanďanom zo Západoidickej spoločnosti. Vezmú

si zaň niekoľko balíkov rôzneho tovaru (pred pár rokmi podobným spôsobom iní Indiáni predali susedný Manhattan) a sťahujú sa hlbšie do vnútrozemia – svojich predkov nechávajú na ostrove v pancieroch zo škrupín mušlí. Vrátia sa po takmer tristošesťdesiatich rokoch. Budú sa opäť volať Leni Lenape.

Opustený Ostrov ustríc prechádza z rúk do rúk. A hoci sú okolité piesčiny čoraz slávnejšie, dokonca samotný ostrov oblym tvarom pripomína ustricu (na jednom boku nahryznutú), mení sa názov na Ostrov šibenice.

Vešajú tu pirátov a jeden z tých obesencov je taký slávny, že ostrov po ňom istý čas nosí dodatočnú adresu: Anderson. V roku 1774 ostrov získava Samuel Ellis. Je to zámožný občan obrovskej krajiny a teraz kúpil takmer nič. Rímske Koloseum zaberá takmer tri hektáre. Rynek v Krakove, dobrých šesť a pol tisíce kilometrov odtiaľto, štyri hektáre. Morské oko v poľských Tatrách okolo tridsaťpäť hektárov. Ostrovček čajok, ustríc, šibenice sa rozprestiera na čosi vyše troch akroch – jedna celá tri desatiny hektára.

Transakcie Samuela Ellisa

Obchodník s rybami Samuel Ellis býva na Manhattane, ktorý má dvadsaťpäťtisíc obyvateľov, v dome s číslom jeden pri blatistej ulici Greenwich, tu a tam zalievanej riekou Hudson. Je možné, že keď je zátoka vyrovnaná, pozerá sa z okna na svoj novonadobudnutý majetok. Dokonca aj teraz, keď toto píšem (je jeseň a zo stromov v parku Battery už opadlo lístie), odtiaľto vidno ostrovček. Odtiaľto, to znamená z miesta, kde mohol stáť Samuelov dom. Ulica Greenwich sa volá stále rovnako, ale na jej začiatku sa namiesto domu číslo jeden týči gigantický betónový šesťsten s dierou naspodku, v ktorej ustavične miznú autá. Je to vstup do podvodného tunela

Manhattan – Brooklyn; prerážanie tejto cesty zhltno vyše milióna funtov dynamitu.

Napokon je možné, že dom číslo jeden stál bližšie pri brehu, napríklad tu, kde Holanďania v roku 1926 postavili pre Newyorčanov pompézny dar – veľký stožiar na vlajku. Basreliéf na podstavci pripomína zásluhy darcov a sponzorov o Nový svet: obchodník s vyšívateľnými obrubami, v klobúku a v poltopánkach so sponou podáva Indiánovi šnúru s korálikmi; obidvaja sú veľmi spokojní. Alebo stál ešte o pár metrov ďalej – tu, kde pred pár rokmi preniesli strieborno-zlatú guľu vytiahnutú z ruín World Trade Center. Táto ligotavá zemeguľa stála pred dvojičkami ako pomník civilizácie a nádeje na zjednotenie zemegule. Bola veľdielom umenia a techniky a teraz vyzera ako rozgniaté jablko, čiastočne odreté z kože.

Kdekoľvek by Samuel Ellis býval a odkiaľkoľvek by sa na svoj nový majetok pozeral, nemá ani predstavu, čo kúpil.

Kľúč – takto chce ostrovček nazvať veľký architekt Frank Lloyd Wright, či vlastne jeho ideoví dedičia z bratstva Taliesin. Majú v pláne vybudovať na ňom *Metropolis*, chaotickú zmes sklenených kopúl a cylindrov, kovových lán a visutých terás takú intenzívnu, že nepotrebuje veľký priestor. Zatiaľ však Samuel Ellis býva vo svojom dome na ulici Greenwich, sme v tretej štvrtine osemnásteho storočia a Wrightovi ľudia ohlasujú svoj plán v druhej polovici storočia dvadsiateho. Nezískajú však podporu ani pre nákresy, ani pre názov, aj keď už všetci vedia, že je naozaj priliehavý. Kľúč môže svet otvoriť a môže ho zamknúť. Presne ako Ellisov ostrov. Samuel Ellis nevie, čo kúpil, až do takej miery, že už štyri roky po tejto transakcii ohlasuje v miestnych novinách zámer zbaviť sa ostrova *s príjemnou polohou*, a pri tejto príležitosti propaguje aj iný tovar, ktorý má navyše: drevo vhodné na stavbu dokov, zopár súdkov výborných sledov a iné veci horšej kvality, ale dobré na námornú prepravu, pár tisíc červených sledov vyúdených vo vlastnej udiarni, ktoré zaručene znesú cestu do ktorejkoľvek časti sveta, určité množstvo povrazu – lacného, ale prvotriedneho –, vhodného na siete. *Takisto veľké sane na príjemné prevážanie, takmer nové.*¹

Nevedno, čoho sa zbavil. Je známe, že ostrov nikto nechcel, ale Samuel Ellis si z toho nerobí ťažkú hlavu. Na druhom brehu Hudsonu má stovky akrov, sady, dobytok, kone, maštale a sýpky; čoraz väčšími sa zbavuje vody v prospech zeme. V sadoch a pri dobytku sa cíti istejšie než na Manhattane, kde je plno *yankees*, zatiaľ čo on je naklonený toryovcom a anglickému kráľovi.

Ak ho ešte ostrovček zaujíma, tak preto, že si osvojil jeho meno. Takáto prítomnosť v zátokke mu podistým lichotí, chce rodinné pomenovanie natrvalo zaistiť a prepisuje ostrov na budúce dieťa jednej zo štyroch dcér pod podmienkou, že to bude chlapec a bude niesť meno po ňom – Samuel Ellis. Vnúčik však umiera ešte ako dojča, čo bude neskôr podnetom na urputný zápas o dedičstvo, o ktorom nemá význam podrobnejšie rozprávať.

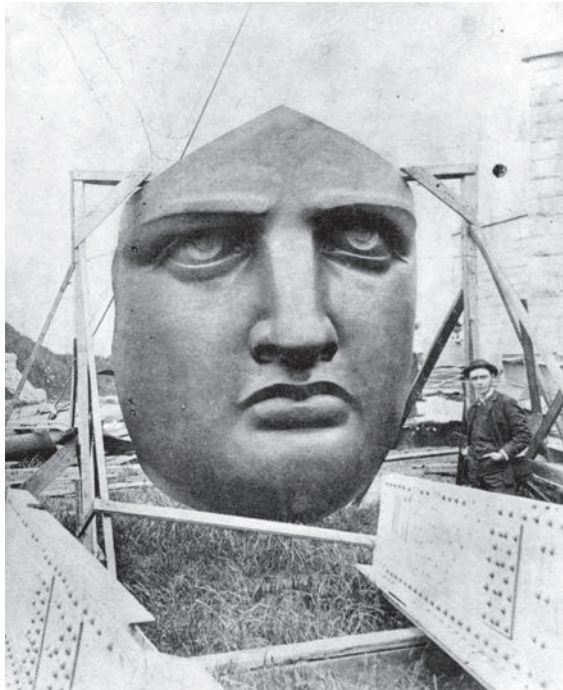
V nasledujúcich rokoch ostrovček slúži na vojenské účely, zbor vojenských inžinierov na ňom inštaluje batériu diel. Stavajú sa baraky pre britských zajatcov. A potom na ňom opäť vešajú pirátov. Popravy teraz slúžia nielen na mravné ponaučenie, ale aj ako materiál pre vedu. Telá idú, presnejšie preplávajú sa, na Manhattan, do vyššej školy chirurgie. V roku 1839 študenti režu na stoloch obitých plechom telo dobrodruha Cornelia Wilhelmsa z lode Braganza.

Šibeničné pomenovanie ostrova sa však už nevrátilo. Ostrov nosí a bude už stále nosiť meno niekdajšieho majiteľa Ellisa.

Liberty

Koncom devätnásteho storočia sa v zátokke odohrávajú javy, ktoré prekonávajú predstavivosť bežného človeka.

Vedľa Ellis Islandu, ktorý je teraz skladosm explozívnych materiálov flotily Spojených štátov, vyrastá nad vodou čosi ako veža. Trčí na nej gigantický zámotok. Mohlo by sa zdať, že skrýva slona, ktorý

sa vzpína na dvoch nohách a ňaťahuje chobot k nebu. Také veľké slony však na svete neexistujú. Pri ostrovčeku Bedloe (dnes *Liberty*) pod vežou so zámostkom kotví loď naložená mohutnými ligotavými tvarmi. Sú zvlnené alebo hladké, možno si v nich domyslieť fragmenty rúk, pliec, drapérií. Je tam aj noha, čudne sploštená, určite nie menšia ako sane Samuela Ellisa. Jedného dňa sa nad hladinou vody zjavuje tajomná hlava veľká ako dom. Jej zrenice sú čiastočne obrátené k moru, do neurčitého priestoru. Má rovný rímsky nos, hornú peru pomerne tenkú, spodnú mäsitú, líca plné a mladé, ale výraz tejto tváre ťažko určiť.

Nie je v nej bolesť ani nepokoj ako v maskách antického divadla, nie je v nej radosť ani nádej. Skôr ľahostajný pokoj, či dokonca chlad. Hlava je tmavá, ale to je už záležitosť oxidačnej techniky: zatiaľ sa nachádza vo fáze bronz, potom sčernie a po čase dosiahne farbu medenky.

Z chobota zbaveného zámostku sa vyjaví ruka dvíhajúca pochoďeň. V roku 1886 remeselníci dvíhajú hlavu žeriavmi, osádzajú ju na bronzové hrdlo a ovíjajú korunou s ostrými lúčmi. A o štyri roky susedný Ellisov ostrov, teraz vlastníctvo dvoch štátov – New Yorku a New Jersey –, začína rásť. Rastie priam neskrotne. Prístavní robotníci vysypávajú pri jeho brehoch tisíce kubíkov bahna zmiešaného s hlinitým prachom a štrkom.

Onedlho plocha ostrovčeka prekročí jedenásť akrov, takmer štyri a pol hektára – je asi trikrát taká veľká ako Ostrov čajok, ustríc, šibenic. Už by sa nevmetila na hlavné námestie v Krakove.

Józef Jagielski žene Franciszke

Postavenie Sochy slobody a trojnásobné zväčšenie Ellisovho ostrova navzájom úzko súvisia.

Odrážajú sa aj na práci cenzorov, ktorí dozerajú na korešpondenciu z Ameriky do poľských miest, mestečiek a dedín v ruskom područí. Radikálne zvyšujú ich úsilie.

V roku 1891, keď ostrovček rastie ako huby po daždi, z Ameriky plávajú v podpalubí parníkov, ba občas aj plachetníc, vrecia plné listov, ktoré napísali ľudia, čo poznajú písmená len mizerne, alebo listov nadiktovaných pisárom, len o čosi učenejším.

Skoro vo všetkých listoch sa opakuje slovo *šifkarta*.

Milovaná žena, Pochválen Ježiš Kristus, oznamujem Ti, drahá žena, že som zdravý, čo aj Tebe spolu s deťmi želám, dobrého zdravia a zdaru od Pána Boha a oznamujem Ti, že som Ti písal list, už hádam 11 týždňov minulo a nemám od Teba nijakú odpoveď, a tak neviem, čo to znamená, či list nedošiel, či si mi neodpísala, a napíš mi, či si prevzala peniaze, ktoré som Ti poslal, 15 rubľov, tak mi hneď odpíš, či si ich dostala, či nie. A napíš mi, ak si ich prebrala, a nechceš mi odpísať, či si sa nahnevala, či o mňa nestojíš, lebo aj ja sa môžem nahnevať a povedať Ti niečo dobré, lebo v Amerike sa dá veľa ženských za málo peňazí získať. Mal som Ti šifkartu poslať, ale nepošlem, ak mi list napíšeš, potom Ti šifkartu pošlem a prídeš za mnou spolu s deťmi a pozdravujem, žena milovaná a milované deti (...).